

«Harvest»: σπουδαίο κινηματογραφικό δοκίμιο και εξαιρετική υλιστική μελέτη της ιστορίας

Ένα χωριό στην βόρεια Ευρώπη, στα χρόνια πριν τη βιομηχανική επανάσταση, ερμηνώνεται μέσα σε λίγες ώρες. Αφορμή η εμφάνιση κάποιων αστών, που θέλουν να χαρτογραφήσουν και να αγοράσουν τη γη του και να αλλάξουν τη χρήση της. Η ιστορία μοιάζει τόσο δεδομένη. Το *Harvest*, ωστόσο, αποδεικνύεται τόσο σύνθετο. Πετυχαίνει κάτι το σπάνιο: Αντιμετωπίζει φιλμικά την παγκόσμια κοινωνική ιστορία με ακεραιότητα σαν ολοκληρωμένο πολιτικό δοκίμιο· η μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό μπαίνει μπρος στον κινηματογραφικό φακό συγκροτημένα, με καθαρά αισθητικούς όρους και μελετιέται οπτικοποιημένα στο πεδίο της φιλοσοφίας. Προτείνει μια σύγχρονη κοινωνιολογική και ανθρωπολογική θέση πάνω στη μετάβαση μιας ολόκληρης εποχής της ανθρωπότητας: από την αγροτική στη βιομηχανική, από τις αργές διακυμάνσεις της παράδοσης στους απότομους και βίαιους καθημερινούς καταναγκασμούς του καπιταλιστικού κόσμου. Η αγριότητα δεν μπαίνει σε σύγκριση· πολλαπλασιάζεται.

Το *Harvest* είναι μια ταινία εποχής, αλλά αρνείται το στυλ, το περιεχόμενο, τη φόρμα και κυρίως τον στόχο του είδους. Δεν ηρωοποιεί ούτε τον χώρο ούτε τον χρόνο. Οι κοιλάδες, τα βουνά, τα χωράφια, τα άλογα και τα σπαθιά δεν έχουν τίποτα το ρομαντικό, αλλά αποτελούν μέσα παραγωγής και εργαλεία κοινωνικών σχέσεων, όπως και ίσχυε στην ιστορική πραγματικότητα. Δεν ρομαντικοποιεί τη φύση, δεν αποσιωπά τις θανάσιμες δυσκολίες επιβίωσης μέσα της, ούτε προτείνει κάποια επιστροφή σε αυτή. Δεν ηρωοποιεί, επιπλέον, χαρακτήρες και δεν γυρίστηκε για να αναδειχθούν αστέρες της υποκριτικής που θα ταυτιστούμε με τα κατορθώματα και τις φυσιογνωμίες τους. Δεν εξαίρει τις μάχες, δεν κατοχυρώνει το δίπολο καλού-κακού, δεν συγκινεί με την αναπαράσταση του θανάτου, της τιμωρίας, της απώλειας ή του έρωτα (βασικά χαρακτηριστικά του είδους, του ρομαντισμού και του χριστιανισμού). Δεν δημιουργεί μεταφυσικές αντιλήψεις τύπου *folk horror*, *μυθοποίηση τελετουργιών* και δεν αναζητάει ερεθίσματα στον θρύλο. Το *Harvest*, μιλάει στα ίσα για τη μεγαλύτερη ιστορική τομή της νεότερης ιστορίας: για το πώς μετατραπήκαμε, αργά και μεθοδικά, οντολογικά και αξιακά, σε μισθωτοί εργάτες. Το *Harvest* δεν θέλει να αποτελεί τραγωδία, λοιπόν, όσο μια υλιστική και υπαρξιακή μέθοδο ανάγνωσης της ζωής. Παράγει τους δικούς του συμβολισμούς, προκειμένου να καταφέρει να την επικοινωνήσει.

Είναι μια αριστουργηματική ταινία που σκαλίζει τη μαζική ψυχοπαθολογία και τη διαδικασία κατασκευής των αξιών, των κωδίκων συμπεριφοράς και των νοοτροπιών ολόκληρων συστημάτων.

Στον πυρήνα του συνομιλεί με το, επίσης, αριστουργηματικό *Dogville*, καθώς με ανάλογο πειραματικό τρόπο (και σπάσιμο της ανάλογης φόρμας) καταπιάνεται με το κοινωνικό θέμα της έλευσης του νέου και του τέλους του παλιού, των συμπεριφορών που αναδύονται, που εκλείπουν, που προσπαθούν να επιβιώσουν και να συντηρήσουν μια κατάσταση που έχει ήδη τελειώσει. Ίσως, υπό μια έννοια, αμφότερα κατατρέχονται από την, κατά Gramsci, «εποχή των τεράτων»· το μετέωρο ιστορικό σημείο της κοινωνικής έκρηξης.

Το *Harvest* μελετάει τα κοινωνικά αντανάκλαστικά, τα κοινωνικά πρότυπα ύπαρξης, την ηθική ως έννοια και ως κατασκευή: αναπαριστά μια ζωή με καθημερινούς ανθρώπους της γης και του χώματος που απλώς ενεργούν όπως ξέρουν, όπως η παράδοση τους ορίζει, και που δεν μπορούν να αντιληφθούν την έλευση μιας νέας πραγματικότητας. Δεν μπορούν να αντισταθούν, να αντιδράσουν, να εξεγερθούν σε αυτή, καθώς δεν έχουν τον ίδιο αξιακό και συμπεριφορικό κώδικα. Οι χαρακτήρες δεν είναι παθητικοί, δεν είναι αφομοιωμένοι, δεν είναι προσκυνημένοι, δεν είναι όπως εμείς, που ζούμε στην ίδια ιστορική εποχή με τους κυρίαρχους αλλά φοβόμαστε ή δυσκολευόμαστε να τους αντεπιτεθούμε: οι χαρακτήρες είναι κυριολεκτικά ανήμποροι, αδυνατούν να ενεργήσουν. Το τέλος μιας ιστορικής εποχής, ο ερχομός μιας νέας και όλων των χαρακτηριστικών της, ως γεγονός αντικειμενικό, περατώθηκε· και όλη αυτή η διαδικασία τους είναι πλήρως ακατάληπτη, σαν ξένη γλώσσα.

Το *Harvest* αγγίζει τον διαλεκτικό υλισμό. Μπροστά στην ιστορική ανατροπή, κάθε τάξη (και οι παραδόσεις της) που έχει παρακμάσει βιώνει τις ίδιες της τις αυταπάτες: οι χωρικοί, αδυνατώντας να αναγνωρίσουν τη νέα μορφή εξουσίας που αναδύεται, στρέφονται εναντίον όσων θεωρούν «εχθρούς» – όσων δηλαδή βρίσκονται στο ίδιο κοινωνικό επίπεδο με αυτούς – και θριαμβολογούν για νίκες δίχως υλική βάση. Η πραγματική σύγκρουση δεν βρίσκεται εκεί όπου είχαν μάθει να την εντοπίζουν· ο ιστορικός αντίπαλος έχει ήδη αλλάξει μορφή. Όπως κάθε κυρίαρχη τάξη πριν από την παρακμή της, έτσι κι εκείνοι πιστεύουν πως το status και τα προνόμιά τους είναι αιώνια, αδιατάρακτα και νομοτελειακά, ενώ στην πραγματικότητα η ίδια τους η κοσμοαντίληψη αδυνατεί να αρθρωθεί μέσα στον νέο κοινωνικό σχηματισμό που έρχεται. Αντιθέτως, ο μεταίχμιακός ήρωας (ο κεντρικός χαρακτήρας), ο μοναδικός που κινείται ανάμεσα στο παλιό και το νέο, δεν είναι παρά ο ιστορικός φορέας της μετάβασης: η κάμερα, οι θεατές, εμείς οι ίδιοι· φορείς του νεωτερισμού που γνωρίζουν τα ίχνη του παρελθόντος, ζουν στο παρόν και καλούνται τελικά να το υπερβούν, αν υπολογίζουν στο να συνεχίσουν να υπάρχουν.

Το *Harvest* είναι μια απαιτητική ταινία. Αρνείται τις εύκολες συνταγές στον τρόπο που κυλάει η αφήγησή της, και αυτό είναι μια αισθητική και ιδεολογική επιλογή. Ακριβώς γιατί η Τσαγγάρη θεωρεί, και σωστά, ότι η φόρμα πρέπει να υπηρετεί το νόημα, το νόημα δεν προϋπάρχει χωρίς μια επιλεγμένη και συγκεκριμενοποιημένη φόρμα και η φόρμα υπηρετεί εν γένει το σινεμά, καθώς του εκχωρεί εκ νέου τις δυνατότητές του σε αυτό που απαιτούσε ο Alexandre Astruc με το διάσημο μανιφέστο της *Nouvelle Vague*: «Ο κινηματογράφος αποτελεί μια τόσο ακριβή γλώσσα, ώστε είναι δυνατή η συγγραφή ιδεών απευθείας στο φιλμ· οι σύγχρονες ιδέες και φιλοσοφίες της ζωής είναι

τέτοιες, που μόνο ο κινηματογράφος μπορεί να τις δικαιώσει». Επιστρέφω στην ιστορία του μέσου, όχι για να τονίσω κάποιο νοσταλγικό μου απωθημένο, όσο διότι η ακρίβεια των λέξεων που χρησιμοποιεί είναι ένα αναπόδραστο ιστορικό δεδομένο· δεν αποτελούν λόγια του αέρα, αλλά παράλληλο σύγχρονο κανόνα έναντι στον κυρίαρχο: οι ταινίες σήμερα έχουν μια τεράστια εμμονή με αυτό που λέμε στόρυ, αδιαφορώντας για το πώς ένα στόρυ δεν μπορεί να πραγματευτεί ζητήματα ιδεών με τον τρόπο που μπορεί η εικόνα, οι συνδηλώσεις της και η προσεγμένη κινηματογραφική ροή τους.

Για να μας κερδίσει και να κερδίσουμε από το *Harvest*, λοιπόν, μάλλον πρέπει να είμαστε ξεκούραστοι και να τολμήσουμε να βαδίσουμε στη συνθήκη που θέτει.

1. Πρέπει να δώσουμε την προσοχή που χρειάζεται στο σύνολο της κινηματογραφικής αφήγησης και σε όλες της τις λεπτομέρειές της (τους χαρακτήρες, τη θέση αυτών μέσα στον χώρο, τις εκφράσεις φόβου, έκπληξης, ματαίωσης και αδράνειας, τη σχολαστική και ρεαλιστική χρήση αντικειμένων στις αγροτικές εργασίες, την αοριστία χρόνου και τόπου, αλλά ταυτόχρονα και τη συγκεκριμενοποίησή τους, τον αργό και δίχως κορυφώσεις ρυθμό εκδίπλωσης της ταινίας κ.λπ.).
2. Να παρατήσουμε πλήρως τους γρήγορους ρυθμούς της ζωής, της βιαστικής ανάγνωσης της πληροφορίας και τις *plot-driven* συνήθειες του συμβατικού σινεμά, γιατί ο ίδιος ο πυρήνας του έργου είναι η μελέτη ακριβώς αυτής της βάρβαρης μεταστροφής του ανθρώπινου πολιτισμού στη βία του χρόνου και της επίδοσης, όπως και των αισθητικών συνταγών που παράγουν πρόσκαιρες εκπλήξεις, έντονες συγκινήσεις και ανεκπλήρωτες υποχρεώσεις. Η ταινία λειτουργεί εσκεμμένα αργά, καθημερινά, εν μέρει «αδιάφορα», όπως λειτουργούσε η ίδια η ζωή πριν αποκτήσει τις επιταγές της (χρονικά ορισμένης) μισθωτής εργασίας, του καπιταλισμού, του χρονόμετρου. Πριν εμείς γίνουμε άλλοι.

Η Αθηνά Ραχήλ Τσαγγάρη με το *Harvest* δείχνει βαθιά αντίληψη της ιστορίας, συναίσθηση της πραγματικότητας, ισχυρές πολιτικές ανησυχίες και πρωτότυπες καλλιτεχνικές ευαισθησίες. Κατάφερε να μετατρέψει το *Harvest* σε ένα από τα πιο σημαντικά και συγκροτημένα έργα Έλληνα και Ελληνίδας δημιουργού: ένα σινεμά παγκόσμιο, ένα σινεμά λυσσασμένο να μιλήσει και με όρους αισθητικής και με όρους γνώσης. Και σε θέλει εκεί, να κερδίσεις και από τα δύο, να σπάσεις το παραμύθι των συναισθηματικών σταθερών, των αισθητικών συμβάσεων και των πεπερασμένων γνωσιακών δυνατοτήτων.

Εδώ το trailer της ταινίας: <https://www.youtube.com/watch?v=TBNJFJRdX4I&t=4s>

Ο **Χρήστος Σκυλλάκος** είναι κριτικός και θεωρητικός κινηματογράφου, εικαστικός, επιμελητής

εκδόσεων και εισηγητής σεμιναρίων στη θεωρία και ιστορία του κινηματογράφου. Αντιπρόεδρος της Πανελλήνιας Ένωσης Κριτικών Κινηματογράφου (ΠΕΚΚ) και μέλος της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Κριτικών Κινηματογράφου (FIPRESCI) και του Επιμελητηρίου Εικαστικών Τεχνών Ελλάδας (ΕΕΤΕ).